

PANDEMİ KARŞISINDA ‘MASKE’ TAKAN İNSAN

Nurten KİRİŞ YILMAZ*

ÖZET

Covid-19, yeni koronavirüs salgını, insanoğlunun karşısına birdenbire çıkmış ve insan bu felaket karşısında yaşamını devam ettirebilmek için belli birtakım kurallara bağlı olmak zorunda olduğunu görmüştür. Pandeminin getirdiği yeni kurallara bağlı olarak kullanmaya başladığımız maske de bu şartlardan biridir. Tarih boyunca somut olarak maske kullanımı insana uzak ya da yabancı bir durum değildir. Maskenin sözlük anlamlarına baktığımızda tozdan ya da kimyasallardan korunmak için kullanılan bir araç olduğunu gördüğümüz gibi, bir de soyut anlamda kendini ötekine farklı bir şekilde yansıtmaya veya aktarma durumu olarak ele alınabileceğini görmekteyiz. Biz bu çalışmamızda maskenin soyut kullanımından hareketle günümüzde kullandığımız bir araç olarak maskenin, ortak yönleri olup olamayacağını değerlendirmeye çalıştık. Öte yandan içinden geçmekte olduğumuz bu salgın hastalıkların tarihte ilk kez bizim başımıza gelen bir şey olmadığını görmezsek ve bu süreci değerlendirmesek, geçiş döneminden sonra pandeminin birey, toplum, ekonomi, siyaset ve devlet görüşleri üzerinde ne tür değişiklikler yapacağını kontrol etmezsek, salgın günün birinde bitecek olsa bile olumsuz sonuçlarla karşılaşmayacağımızı söyleyemeyiz. Çünkü salgın insanın sadece biyolojik yönünü etkileyen bir felaket değildir, aynı zamanda insanın diğer yönü olan psikoloji tarafını da doğrudan ve dolaylı olarak etkilemektedir. İnsan psikik yönü de olan bir varlık olduğu için bu yönün de ele alınarak incelenmesi gerekir. Pandemi koşullarında birtakım kurallara uymayı alışkanlık haline getiren insan şu ana kadar getirmiş olduğu tüm değerlerinden hızlı bir şekilde kopma eğilimi göstermeye veya bu duruma gönüllü olmaya başlamıştır. Kurallara uymayan insanlar ise sorumluluk almadıkları için bir ahlak varlığı olmaktan uzak hale gelmişlerdir. Çalışmamız söz konusu salgının, insanın günlük hayatında kullandığı somut ve soyut maske tanımlarından hareketle, değerlerine nasıl yabancılaştığını ve öte yandan ahlaki sorumluluklarını ne şekilde göz ardı ettiği üzerine eğilmeye çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler: Pandemi, Covid-19, İnsan, Maske, Ahlak, Sorumluluk, Etik, Değer, Salgın.

The Person who has wore a “Mask” against to Pandemic

ABSTRACT

Covid-19, the new coronavirus epidemic has suddenly confronted human beings and seen that one has to obey certain rules in order to survive in the face of this disaster. The mask we started to use in depending on the the new rules brought by the pandemic is one of these conditions. Throughout history, the use of masks is not far from human or unfamiliar situation. When we examine the dictionary meanings of the mask, we see that it is a tool used to protect against dust or chemicals. We also see that mask, as an idiomatic use/or abstract sense mask, can be considered as a situation of reflecting or transferring someone to the other. In this study, we tried to evaluate whether the mask can have something in common as a tool we use today together with the idiomatic use of the mask. On the other hand, these epidemic diseases we are going through are not something that happened to us for the first time in history and if we do not evaluate this process, do not control what kind of changes the pandemic will make on the individual,

* Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fak. Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi,
nurtenkiris@sdu.edu.tr. Orcid: 0000-0002-9024-5284

society, economy, politics and views of state after the transition period even if the epidemic is to end one day, it will have negative consequences. Because the epidemic is not only a disaster that affects the biological side of the human being, but also affects the psychology side of the human being directly or indirectly. Since human beings are also a being with a psychic side, this aspect needs to be examined as well. The person who has made a habit of following certain rules in the conditions of pandemic has started to show a tendency to break away from all the values one has brought so far or to volunteer for this situation. People who do not obey the rules have become far from being moral creatures because they do not take responsibility. Our study, in the time of epidemic, has tried to demonstrate how people alienates their values and ignore their moral responsibilities in terms of the definition of mask as a tool and an idiomatic using.

Keywords: Pandemic, Covid-19, Human Being, Mask, Morality, Responsibility, Ethics, Value, Epidemic.

Giriş

Günlük hayatımızda maske üzerine soyut anlamda kullandığımız pek çok deyim bulunmaktadır. Yüzüne mutluluk maskesi takmak/bürünmek, melek maskesi takmak, maskesi düşmek, maskesini atmak, maskesini düşürmek gibi sık sık kullandığımız bu deyimler daha çok hakikati, gerçek olanı saklamak anlamında kullanılmaktadır. Bu anlamda maske aslında daha çok illegal işler ile uğraşanların gerçek kimliğini ya da yüzünü saklamak isteyenlerin kullandığı bir araçtır. Burada ya sahtelik vardır ya da gerçeğin gizlenmesi suretiyle bir kandırmaca söz konusudur. Örneğin hırsızlar tanınmamak için yüzlerine bir maske geçirirler ve böylece gerçek kimliklerini saklayarak yakalanmaktan kurtulmayı planlarlar. Bu somut durumu soyut olarak da gerçekte kötü olan birinin, iyilik maskesi takması şeklinde örneklendirebiliriz. Son yıllarda özellikle genç gruplar tarafından dikkatle takip edilen filmlerde ve dizilerde büyük soygun planları yapanların, kaos amacı güden grupların ya da sistemi eleştiren ve başkaldıran görüşleri temsil edenlerin tek başına ya da koordineli şekilde maske taktıkları gözlenmektedir. Örneğin *V for Vendetta* isimli 2005 yapımı bilim kurgu ve aksiyon türündeki film, bir isyanın, başkaldırının göstergisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Filmin belki de en önemli kısmı maskenin altında var olanların neler olduğunu ifade etmek amacıyla geçen, “bu maskenin altında etten daha fazlası var, bu maskenin altında bir ülkü var bay ve ülküler kurşun geçirmez.” repliğidir. Yine günümüzde meşhur bir dizi olan *La Casa De Papel* dizisi ustaca planlanmış bir soygun konusunu içermektedir ve kahramanlar hem tanınmamak hem de iş birliği için maske takmaktadır. Maskenin Türk Dil Kurumu sözlüğündeki anlamlarına baktığımızda çerçevesini anlamak daha kolay olmaktadır. (Fr. Masqué, İng. Mask, Tr. Maske) 1. isim Boyalı karton, kumaş veya plastikten yapılan ve başkalarının tanınmamak için yüze geçirilerek kullanılan yapma yüz. 2. isim Korunmak için özel olarak yapıp yüze geçirilen şey: *Gaz maskesi*. 3. isim Yüz ve boyun güzelliği için cilde sürülen krem, macun vb. şeyler. 4. isim, mecaz Gerçek duyguları veya bir şeyin gerçek görünüşünü gizleyen aldatıcı görünüş, davranış: *Hayırseverlik maskesiyle kendi çıkarını yürütüyor*. 5. isim, ruh bilimi Kişinin oynadığı rol veya hem kendisine hem de çevresine karşı takındığı davranış. (<https://sozluk.gov.tr/>)

Yukarıdaki anlamlardan da görüldüğü üzere gerçek kimliği saklamak anlamıyla kullanılan maske anlamı çoğu zaman olumsuz olarak karşımıza çıksa da gaz maskesi ya da toz maskesi gibi anlamlarda olumlu işleve sahip olan bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Aslında maskenin bir anda 20. Yüzyıl insanının bir kısmının temel, hatta zaruri ihtiyacı haline gelmesi bizi bu konuda düşünmeye teşvik etmiştir. Kaynaklara ve Dünya Sağlık Örgütünün verilerine göre 1 Aralık 2019 tarihinde Wuhan’da ortaya çıkan COVID-19 veya koronavirüs pandemisi 2020 yılının ilk aylarından itibaren ülkemizde de görülmeye başlamıştır. Bu tarih itibarıyla pandemi önlemleri adı altında pek çok çalışma

başlatılmıştır. Pandeminin patlak vermesi ile birlikte yapılan bilimsel çalışmalara bakıldığında bu virüsün bulaş riskini azaltma metotlarının başında maske kullanımı gelmiştir. Çünkü maske kullanımının bizi diğer insanın ağız salgısından koruyarak hastalıktan koruyucu olduğu ön görülmüştür. Bu öngörülerin ışığında devlet politikası ve kontrolü ile ülkemizin de dâhil olduğu birçok ülkede bazı şehir ve bölgelerde ve bazı meslek gruplarında/hizmet alanlarında maske kullanımı zorunlu kılınmıştır. Ülkemizde bu anlamda maske kullanım sıklığı ve yaygınlığı oldukça yüksek seviyededir. Zaten salgının artış hızına bağlı olarak, salgının görülmeye başlamasından kısa bir zaman sonra maske ortak ya da açık alanların tümünü dâhil edecek şekilde herkese zorunlu hale gelmiştir. Biz burada pandeminin getirdiği yeni alışkanlıklara bağlı olarak kullanmaya başladığımız yeni araçlardan biri olarak maske kullanımından hareketle, maskenin soyut kullanımından, somut kullanımına geçişi ve bu ikisi arasındaki benzer noktaları vurgulamaya çalışacağız. Pandemi karşısında ‘maske’ takması özellikle önerilen bu insanın, tarih boyunca bir takım niteliklerle ele alınan insanla aynı varlık olup olmadığını ele almaya çalışacağız. Bu insan maske takarak adeta meşhur çoban masalındaki Gyges’in yüzüğünü takan çoban gibi görünmez hale mi bürünmüştür? Biz burada bu sorunun cevabını bulmaya ve sonuçlarının neler getireceğini tespit etmeye çalışacağız. Çünkü temel sorun neredeyse bu noktada başlamaktadır bu maske ile birlikte, her bir insan teki; çocuğun annesi, devletin yurttaşı, okulun öğrencisi ya da öğreticisi, sendikanın işçisi, hastanın doktoru olan o insan, kaybolmuştur. Burada iki ayak söz konusudur; birincisi bu insan bir felaket karşısında kaybolmayı göze almazsa yani pandeminin gerekleri olan ötekenden uzak durmayı yapamazsa, bu insanın sorumluluk sahibi olan ahlaki bir varlık olması mümkün olmayacaktır. Öte yandan eğer pandeminin küresel ölçekte önerdiği tüm kural ve kaidelere hiçbir soruşturma yapmaksızın doğrudan inanmayı tercih ederse de bu sefer hem içinde yaşadığı toplumun var olma amacını ortadan kaldıracak, hem sadece bencilce bir yaklaşım ve egoist bir etik anlayış sergilemiş olacaktır. Bu durumda da yine temel bir ahlaki problem ortaya çıkacaktır, çünkü insan sosyal-toplumsal bir varlık olma özelliğini yitirecektir. Pandemi bize bu anlamda hem düşün tarihine bakmamız gerektiğini ve önlemler almamız gerektiğini öğretmekte, hem de küresel dünya hedeflerinin sorgulanmadan kabul edilmesi durumunda ne tür yeni felaketlerin karşımıza çıkacağı konusunda fikirler sunmaktadır. Burada insan, ahlaki sorumluluğunu alamayan ve salgın bir hastalık durumunda içinde yaşadığı topluma adapte olamayan bir varlık mı ya da toplumsal koşullara ve pandeminin yüksek hedeflerine uyum sağlamak adına özgürlüğünden olmaya mahkûm bir varlık mı olacaktır? Artık devir, inkâr devri değildir. Bunu dünyanın üzerinde gerçekleşmiş felaketler üzerine yazan tüm düşünürler, şairler, filozoflar, sosyal bilimciler, yazarlar ifade ettiler. Onlar her bir salgının önce inkâr, sonra uyum, sonra da itaat haline dönüştüğünü söyleyerek bizleri önden uyardılar. Ancak insan yine de her maruz kaldığı yeni felaket durumunda bu üç aşamadan geçmektedir. İnkâr aşaması yavaş yavaş Covid-19 salgınında aşılırken şimdi kabul, uyum ve itaat aşamaları gelmiştir. Çalışmamız bu noktaları, bu salgın üzerine yazılmış eserlerden hareketle ele almayı hedeflemektedir. Burada genel olarak amacımız ise şu anda içinde bulunduğumuz salgın durumunun sadece biyolojimizi ilgilendiren boyutundan psikolojimize, toplumumuza, siyaset ve devletimize, ekonomi ve ahlak görüşümüze kadar etkilerini ele almak olacaktır.

Pandemi İle Birlikte Hayatımıza Giren Değişiklikler

Günümüz insanı, dünyanın neresinde yaşıyor olursa olsun, şu an bir salgın durumuyla mücadele ettiği için ortak bir paydada buluşmuştur. Bu insanların bir kısmı bu tür bir salgın ile ilk kez karşılaştığı için, bir anlamda küresel bir salgın yanında, küresel bir krizle de baş etmeye çalışılmaktadır. Dünyanın kurulduğu andan itibaren patlak

vermiş olan tüm bu salgınların insanlığın kültürel, sosyal, psikolojik ve ekonomik tüm eylemlerini değiştirmeye zorlayıcı olduğu görülmektedir. Baykent’in 2020 yılında *Independent* haber bülteni için kaleme almış olduğu “Kara Veba’dan “Kovid-19” virüsüne: Salgınlar dünya siyasi tarihini nasıl şekillendiriyor?” isimli köşe yazısı, tarihteki tüm salgınların ortak yönleri üzerine önemli tespitlerde bulunmaktadır. Bu tespitlere göre öncelikle kültürel bir dönüşümü beraberinde getirmeyen bir salgın düşünülemez. Baykent, “tarihteki salgınlar yalnızca medikal sınırlar dâhilinde sonuçlar meydana getirmedir. Bilakis, pek çok salgın sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi işlevler gördü ve hâlihazırda görmeye de devam ediyor” (Baykent, 2020) diyerek bu durumu açıklamıştır. İlgili yazıya göre, ünlü Atinalı Tarihçi Tukididis (MÖ. 431- 404) ilk olarak *Veba* üzerine yazmış ve 5 bin savaştan önce bu salgın hastalık sebebiyle öldüğünü aktarmıştır. Yine Baykent Roma İmparatorluğunun 15 yıl boyunca *Çiçek* hastalığıyla mücadele etmek zorunda kaldığını ve *Çiçek* hastalığından yaklaşık 50 yıl sonra bu kez de 15-20 yıl aralıksız süren *Kızamık* hastalığıyla mücadele edildiğini not etmiştir. Kristof Kolombus’un 1492 yılındaki keşfi ile Avrupa’ya yeni hastalıkların taşındığını ve akabinde “*Kara Veba*”-“*Jüstinyen Vebası*”, denilen hastalığın çıktığını ifade eden yazıya göre, bu sebeple çok fazla sayıda insan ölmüştür. Yine aynı yazı şu ifadelerle; “öte yandan yerlilerin de ‘kâşiflere’ bir ‘hediyesi’ olmuştur. Toplu tecavüzlerin bir bedeli vardır. Bu anlamda özellikle 1920’li ve 1930’lu yıllarda Avrupa’yı kemirecek olan Frengi hastalığını Avrupa’ya ilk elden taşıyanlar Kolombus’un yol arkadaşlarıdır”(Baykent, 2020) diyerek bu kez *Frengi* hastalığının yayıldığını ifade etmektedir. Çalışmada yine tarihteki salgınlara *Sarı Humma* örnek olarak verilmiş ve bu hastalıktan da pek çok insanın öldüğü ifade edilmiştir. Kara Veba kadar ve hatta daha fazla etkili olan bir diğer hastalık ise 1918 yılında patlak veren *İspanyol Gribi*’dir (Baykent, 2020). Görülmektedir ki bizim ortalama ömrümüze denk gelen bu salgın hayatımızın ilk felaketi olabilir ancak dünya tarihi için sadece diğer felaketler gibi bir felakettir. Burada önemli nokta bu felaketlerin nasıl aşıldığı kadar, mücadele döneminde ve sonrasında ne tür revizyonlar ve reformlar yaptığının incelenmesidir. Örneğin *Veba* ya da *İspanyol Gribi* toplum, siyaset, devlet anlayışı, ekonomi birey ve sosyal yaşantısı üzerinde ne tür değişiklikler yapmıştır. Baykent’e göre, bu hastalıklar toplumu küçültmüş, ekonomik düzeni tamamen değişime uğratmış ve büyük bir kültürel değişimin yatağı haline gelmiştir (Baykent, 2020).

Bu türden bir salgın öncesi “dünya daha yaşanılır bir yer miydi?”, tartışması bu noktada önemlidir. Çünkü her şey kozmosun düzeniyle işlerken birden bire allak bullak olmuş değildir. Öncesinde de insanoğlu yine savaşlar, göçler ve ekonomik sorunlarla baş etmekteydi. Ancak salgın tüm bunların sıralamasında öne geçti ve bir süreliğine de olsa diğer sorunlar geri planda kaldılar. Örnek Büken bu hususu şöyle ele alır, “COVID 19 Pandemisinin kısa bir süre önce dünyanın gündeminde ekonomik ve siyasi/askeri krizler, savaşa, ekonomiye ya da ekolojiye bağlı göçler yer almaktaydı”(Örnek Büken, 2020:16). Şimdi ise insan tüm gücüyle hem bir salgın hem de salgın öncesi dönemin arka planında yer alan tüm bu sorunlarla ilgilenmektedir. Salgın bu anlamda büyük dönüştürücü olmuştur. Çünkü tek bir bölgeyi, yereli ya da dünyanın birkaç devletini içeren bir durum değildir. Dolayısıyla onun yıkıcı ve onarıcı etkileri daha geniş kapsamlı olacaktır. Yani buradan özetle söyleyebileceğimiz ancak şudur; geçmişteki tüm bu salgın hastalıklar gibi Covid-19 salgını da bir tür sınavdır ve bu sınavın sonunda bildiğimiz tüm ezberlerimizin değişeceğini görmek gerekecektir. Bu demektir ki, 50 bin yıllık *Veba*, 100 bin yıllık *Cüzzam*, 55 bin yıllık *Sıtma* ve hatta 5 bin yıllık *Grip* hastalığı gibi Covid-19 hastalığı da tüm diğer hastalıklarda yaşanan süreçlerin tümü gibi dönüştürücü olacaktır. Bu nedenle salgın hastalıkların etkisi, süresi, seyri çok önemlidir. Örneğin bu hastalıklar neticesinde tüm tesviye edilen ya da tamamen kalkan kurumlar, yapılar, oluşumlar nelerdir ya da bu tür durumlarda çıkarıcı gruplar ön plana çıkıyor da toplumu içine düştüğü

bu müşkül durumda etkiliyor mu, kontrol edilmesi gerekmektedir. Çünkü her bir salgın hastalıkta olduğu gibi Covid-19 salgını sırasında ve sonrasında muhtemel sorunlar tespit edilmezse, tarihten bir sonuç çıkarmamış oluruz. Burada küresel bir epidemi söz konusuysen önemli olan soru; bu sürecin sırasında ve sonrasında yol haritası ya da eylem planları hazırlanırken makro kozmos halinde mi, yoksa mikro kozmos, yerel ya da tek başına birey olarak mı baş edilmeye çalışılacaktır?

Covid 19 pandemisi bize gösterdi ki, artık hem hasta ve hastalık, hasta bakıcı, tedavi edici(sağlık personeli) yaklaşımı değişmekte hem de günlük hayatımızdaki öteki insanla olan tüm eylemlerimiz değişmektedir. Bu değişime direnmek de nafi değildir çünkü her direniş daha büyük bir felakete sonuçlanacaktır. Örneğin sıklıkla gazete ya da TV haberlerinde hasta olduğu testle belirlenmiş olan birinin katıldığı toplantı sayıları konuşulmakta ya da geleneksel kodlarla belli ritüellerin hastalık durumunda bile ertelenmediğini ve çoğunlukla hasta bireylerin bu durumu sakladıkları gösterilmektedir. Özellikle yaz aylarında asker uğurlama, sünnet eğlencesi, toplu ibadetler, evlilik, cenaze, taziye gibi merasimlerin artmasıyla birlikte kontrol altına alınan hastalığın yeniden patlak vermesi artık toplumsal bir dönüşümün zorunlu olduğunu ortaya koymaktadır. Ülkemizde hastalığın başladığının somut kayıtlarının olduğu ilk günlerle hastalığın artış seyrini ve bulaş riskini azaltma sebebiyle pek çok uygulama ivedilikle hayata geçirilmiştir. Bu konudaki en derli toplu tasnifi Erdem şu şekilde yapmıştır(Erdem, 2002: 380-384):

1. Cumhurbaşkanlığı koordinasyonunda ve takibinde (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2020) Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü tarafından Bilim Kurulu'nun çalışması olarak 11 Mart 2020 tarihli COVID-19 Rehberi hazırlanmıştır. Rehberde koronavirüs ile ilgili genel bilgiler verilmekte, epidemiyolojisinden bahsedilmekte ve bulaşma yöntemleri anlatılmaktadır.
2. Sağlık Bakanlığınca hazırlanan hac ve umre seyahatlerinde dikkat edilecek hususları içeren rehber kitapçıkta ise ziyaretçiler için enfeksiyonlar ve genel bulaşıcı hastalıklara dair bilgiler verilmiş, tehlikeli belirtiler anlatılarak korunma önlemleri açıklanmıştır.
3. Benzer şekilde hazırlanan afişler ile yeni koronavirüsün belirti ve korunma yolları, belirti durumunda yapılması gerekenler ve sıkça sorulan sorular kısmından oluşan bilgilendirici materyaller hazırlanmıştır. Bu materyallerden halkın bilinçlendirilmesi için bireyi ve ülkeyi koronavirüsten koruyacak 14 kuralın anlatıldığı video ve afişler, internet ve medya kanalı ile topluma sürekli hatırlatılmıştır. Radyo Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) tarafından bu hastalığı tanıtmak ve korunmak üzerine bilgiler içeren iki adet spotun zorunlu yayın olarak yayımlanması kararı alınmıştır.
4. Yeni tip koronavirüs enfeksiyonlu kişilerin kayıt altına alınması amacıyla Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü tarafından "COVID-19 Vaka Bilgi Formu" oluşturulmuştur. Riskli temas maruz kalan kişilerin listesinin sağlık müdürlükleri veya toplum sağlığı merkezleri tarafından doldurularak Halk Sağlığı Hizmetleri Başkanlığına bildirilmesi ve oradan da Bulaşıcı Hastalıklar Daire Başkanlığına iletilmesi amacıyla İzlem Formu oluşturulmuştur
5. Sağlık merkezlerinde yoğunluğun asgari düzeyde tutulabilmesi ve sağlık çalışanlarının üzerindeki iş yükünün azaltılması amacıyla tüm sağlık hizmet sunucularında belirli önlemlerin alınması ihtiyacı hâsıl olmuştur. Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan "Pandemi Hastaneleri" genelgesinde hastanelere müracaat eden hastaların, koronavirüs tanısı kesinleşinceye kadar kamu, devlet ve vakıf üniversitesi hastaneleri ile tüm özel sağlık kuruluşlarınca kabul ve tedavi süreçlerinin yapılması zorunlu kılınmıştır. Bünyesinde Enfeksiyon

Hastalıkları ve Klinik Mikrobiyoloji, Göğüs hastalıkları, İç Hastalıkları uzmanı hekimlerden en az ikisinin bulunduğu ve 3. seviye erişkin yoğun bakım yatağı bulunan hastaneler Pandemi Hastanesi (COVID-19 tanısı almış (test pozitif) vakaların tedavi sürecinin yapılmış olduğu hastane) olarak kabul edilmiştir. Pandemi hastanelerinin çalışma yöntemi ve uyacakları kurallar da aynı genelgede maddeler halinde izah edilmiştir.

6. Virüs kaynaklı vaka ve ölüm sayıları nedeniyle sınır güvenliği bağlamında birtakım tedbirler alınmıştır.
7. İlk vakanın kesinleşmesinden birkaç gün evvel devletin üst düzey yöneticilerinin ve uzmanların katıldığı toplantıda alınan karar gereğince tüm yükseköğretim kurumlarında 16 Mart 2020 tarihinden itibaren 3 haftalığına eğitime ara verildiği duyurulmuştur. İvedilikle yükseköğretim öğretim kurumlarının dijital ve uzaktan eğitime hazırlık yapmaları istenmiştir ve üniversitelerde de uzaktan eğitime geçilmiştir.
8. İçişleri Bakanlığı'nın 16 Mart tarihli Koronavirüs konulu genelgesinde 81 şehirde toplu vakit geçirilen mekânların faaliyetleri geçici bir süreliğine durdurulmuştur. Aynı genelge ile sivil toplum kuruluşlarının her türlü toplantı ve faaliyetleri ertelenmiş ve taziye evlerinin faaliyetleri de durdurulmuştur.
9. Fiziksel temasın önüne geçilebilmesi için berber, kuaför, güzellik salonu/merkezi vb. işyerlerinin faaliyetleri geçici bir süreliğine durdurulmuştur.
10. İçişleri Bakanlığının genelgesiyle 65 yaş ve üzerindeki kişiler ile bağışıklığı zayıf, kronik akciğer hastalığı, astım, KOAH, kalp/damar hastalığı, böbrek, hipertansiyon ve karaciğer hastalığı olanların yanı sıra bağışıklık sistemini bozan ilaçları kullanan vatandaşların dışarı çıkmaları yasaklanmıştır. Bu kişilerin açık meydanlarda parklarda vakit geçirmeleri ve toplu ulaşım araçlarını kullanmaları da sınırlandırılmıştır.
11. Kamu çalışanlarına yönelik ilave tedbirler kapsamında yeni tip koronavirüs (Covid-19) salgınının yayılımının minimizasyonu amacıyla 22 Mart 2020'de yayınlanan Cumhurbaşkanlığı Genelgesi ile salgınla mücadeleyi zaafiyete uğratmaması ve kamu hizmetlerini aksatmaması ve asgari personelin çalıştırılması şartıyla çalıştırılma şekli dikkate alınmaksızın kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanlara uzaktan çalışma ve vardiyalı çalışma gibi esnek çalışma yöntemlerinin uygulanabileceği bildirilmiştir.
12. Toplu halde bulunmayı önleme amaçlı olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'nın aldığı kararda; İslam'da farz bir namaz olan Cuma namazının can ve mala yönelik tehlike ile hastalık gibi mazeretler ile mubah sayılabileceği ifade edilmiştir.
13. Bakanlık izniyle açılan özel kreş, gündüz bakımevi ve çocuk kulüplerinin tatil edilmesi ve sağlık raporuna dayalı ilaç alacak hastaların reçete düzenlenmeksizin rapor sürelerinin uzatılması hususları yer almaktadır.
14. Koronavirüsle mücadelede zanlı ve mahkûmların sağlığı için de harekete geçilmiştir. Bu kapsamda Adalet Bakanlığı ceza infaz kurumlarındaki tedbirleri artırmıştır.

Erdem'in yaptığı bu sıralamadan hareketle özetle şunlar söylenebilir. Resmi kanallar aracılığıyla ilk vakanın bildirildiği andan itibaren devlet kanalıyla her kademedeki yüz yüze eğitimlere ara verilmiş ve uzaktan eğitim metoduna geçilmiştir. Ancak belli aralıklarla yapılan ölçme, seçme ve yerleştirme sınavlarının yüz yüze formda yapılması yine zorunlu olmuştur. Öte yandan esnaf ve sanatkârların, özellikle belli bir yaş üstünde olan çalışan grupların, ekonomik kaygılar sebebiyle zorunlu uygulanan karantina sürecini yaşamamak için hastalık durumunu kayıt ettirmeme, kayıt olmuşsa da gizleme eğilimi sergiledikleri tespit edilmiştir. Yine iş yerlerinde kısmi çalışma planları uygulanmaya

başlamış ve hastalık tanısı konulmamış olduğu halde, bu hastalıkla birlikte ölüm riskini artıracak diğer kronik hastalıkları olanlara verilen izinler söz konusu olmuştur. Ancak bu durumu suistimale çeviren çalışanlar olduğu da gözlenmektedir. Hastalığın seyrinin yaz aylarına denk geldiği dönemde, imkânı olan insanların, kalabalık bölgelerde bulaş riskini düşünmeksizin tatil yaptıkları ya da eğlence mekânlarına gittikleri de yine hem sosyal medya araçları hem de haber bültenleri aracılığıyla tespit edilmiştir. Öte yandan turizm cenneti olan ülkemizde turizm sektörünün kapalı olması da bu alanda çalışan ve geçimlerini sağlayan büyük bir kesimi ekonomik açıdan çok etkilemiştir. Seyahatler süreli olarak durdurulmuş, 20 yaş altı ve 65 yaş üstü vatandaşlara evde kalmaları yönünde zorunlu kısıtlama getirilmiştir. Bu zorunlu kısıtlama nedeniyle 65+ yaş grubunda olan vatandaşların ihtiyaçları devlet kanalıyla karşılanmış, sağlık ile ilgili raporlanmış hastalıklarına ilişkin ilaçlarının temini gibi ihtiyaçları doktor kontrolüne gerek olmaksızın uzatılarak risk faktörleri en aza düşürülmeye çalışılmıştır. Ancak bu süreçte trajikomik denilecek türden olaylar da cereyan etmiş, yaşını gizleyerek kısıtlamaya uymayan 65 yaş üstü vatandaşlara rastlanmış olmasının yanı sıra, asılsız ihbarlarla haklarında kısıtlamaya uyulmadığına ilişkin beyanlarda bulunularak bu yaş grubuna zorbalıklar yaşatanlar da olmuştur. Tuna Uysal ve Tan Eren yaptıkları çalışmada, 65 yaş üstü bireylerin özellikle sosyal medya üzerinden yaşadıkları zorbalıkları şu şekilde ele almışlardır;

(...) Medyada yaşlı bireylere yönelik yer verilen söylemler kitleler üzerinde etkili olmaktadır. Buna göre yaşlılara yönelik ayrımcılık, COVID-19 salgın dönemi ve medya ilişkisi bakımından değerlendirildiğinde bu süreçte yaşlı bireylerin medya aracılığıyla olumsuz söylem ve davranışlara maruz kaldıklarını söylemek mümkündür. Nitekim COVID-19 sürecinde yaşlılara yönelik ayrımcılık çeşitli şekillerde gerçekleştirilmiştir. Örneğin; bir sosyal medya kullanıcısının 65 yaş üzerinde olduğunu düşündüğü bir bireye kısıtlamalardan dolayı dışarıda gezdiği için kendisini polis olarak tanıtarak evine dönmesini aksi halde işlem yapacağını belirten alaylı bir video çekmesi ve bunu sosyal medyada paylaşması ya da bir grup gencin yaşlı bir bireyi durdurarak yüzüne maske takması, kolonya dökmesi gibi eylemleri (Kendisini Polis Olarak Tanıttı, Tehdit Etti, Paylaştı! Tepki Çeken Paylaşım İçin Flaş Karar! Habertürk, 24.03.2020) yaşlı bireylere yönelik sahip olunan olumsuz yaşlılık algısından kaynaklandığı söylenilebilir. Bunların dışında COVID-19 salgın döneminde yaşlılara yönelik sokağa çıkma yasağı başlamadan önce tüm uyarılara rağmen bankalarda oturmaya devam eden yaşlıların üzerlerine su atılması (Bankta Oturan Yaşlılara Sulu İkaz, İHA, 22.03.2020), yaşlı bir kadının otobüse alınmaması ve bunun kamera kaydına alınması sırasında kayıt yapan kişinin 'Benden uzak dur. Sende korono var.' diyerek yaşlı kadından kaçması (Halk Otobüsüne Alınmayan Yaşlıyı Aşağıladığı İddia Edilen 2 Kişi Yakalandı, AA, 24.03.2020) gibi pek çok söylem ve eylem de yaşlılara yönelik yaşa dayalı ayrımcılığı gözler önüne sermiştir. Salgın döneminde bu gibi durumlar, sosyal medya ve paylaşım sitelerinde de gündem olmuş ve bunlara yönelik paylaşımlarda bulunulmuştur (Tuna Uysal, Tan Eren, 2020: 1151).

Tüm bunların yanı sıra kalabalık ortamlarda yaşamayı ve fiziki koşulları müsait olmayan ortak alanların kullanımını kısıtlamak amacıyla cezaevleriyle ilgili düzenlemeler getirilmiştir. Cezanın miktarı, suçun niteliği, yılı ve suçlunun iyi hali göz önünde bulundurularak infaz düzenlemesi yapılmış ve cezaların infazı kaldırılmıştır. Bu durum özellikle yüz kızartıcı suç kapsamına giren ve cezası onanmış olanların topluma salınması ile ilgili tehlike ve tehditlere yol açabileceği için kamuoyunca çok eleştirilmiştir.

Ülkemizde pandeminin ortaya çıkmasından itibaren peş peşe alınan önlemlerin içinde toplu ibadet kısıtlaması da gelmektedir. Özellikle ibadethanelerin ibadete kapatılması ile önlemler alınmış ancak bunu da gövde gösterisi haline getirmeye çalışan uç eğilimler olmuştur. İbadethanelerin açılmaya başlaması ise aşama aşama yapılmış olup sosyal mesafe ve hijyen kurallarının yanı sıra pandemiden ölüm riski açısından en fazla

etkilenen yaş grubu olan 65 yaş kısıtlarına devam edilmiştir. Burada da dini anlayışlarla ilgili yeni bir yaklaşım ortaya çıkmıştır.

Yine belli yaş aralığında askere alınan vatandaşların Milli Savunma Bakanlığınca halk arasında çarşı izni olarak belirtilen izinleri iptal edilmiş, askere kabul ve terhis dönemleri için önlemler alınmış ve bulaş riskinin azaltılması hedeflenmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okulların yüz yüze eğitime ara vermesi ile devlet kanalıyla TV ve internet üzerinden uzaktan eğitime geçilmiş ve özellikle eğitimin alt kademesindeki çocukların bu sürece adapte olması zor olmuştur.

Üniversitelerde de yüz yüze eğitime ara verilmiş ve uzaktan eğitime geçilmiştir. Yüksek öğretim kademesindeki eğitim-öğretim faaliyetinde de bu sebeple büyük değişiklikler olmuş ve özerk olarak bir ya da birkaç uzaktan eğitim kanalı belirlenmiş ve dersler ivedilikle online ortama taşınmıştır. Bu anlamda özellikle üniversite kademesindeki öğrencilere sosyal medya aracılığıyla hızlı ve kolay iletişim araçları oluşturulmuştur. Ancak bunun bir diğer yönü olarak da bu hızlı iletişim güvenilir olmayan bir sisteme de, kirliliğin hızlı yayılımına da sebep olmuştur. Öte yandan Üniversite öğrencileri için yüz yüze eğitimin bitmesi demek, içinde bulunduğu şehrin; hem sosyal, hem ekonomik hareketliliğinin bitmesi demek olduğu için bu süreçten esnaflar; eğitim-öğretime ilişkin materyal satan, basan, yayanlar; barınma ve yemek gibi ihtiyaçları karşılayan ve geçimini buradan sağlayanlar ve daha sayamayacağımız pek çok iş kolu büyük zarar görmüştür.

Yine bu dönemde hayatımıza Webinar denilen internet seminerleri çıkmış ve pek çok araştırmacı, yazar ve uzman, korunaklı bölgelerinden çok sayıda insana hitap edebilir hale gelmiştir. Bu bilgiye en kestirme yoldan ulaşma imkânı açısından olumlu bir durum olmasına rağmen iletim ve iletişim araçlarının artması ile yalan, yanlış bilginin hızlı dolaşımına da sebebiyet vermiştir. Özellikle uzaktan çalışma ve uzaktan eğitimler ile kamusal alan-özel alan ayrımı da neredeyse tamamen ortadan kalkmış, böyle bir ayrım işlevselliğini yitirmiştir.

Tüm insanların ama özellikle genç grubun sosyal medyadaki aktifliği onları suistimallere de açık hale getirmiştir. Yüz yüze eğitim ile birlikte internet ortamından bir süreliğine de olsa uzak olan genç kesim, uzaktan eğitim döneminde kendilerine internet fenomeni denilen bazı kötü niyetli kişilerce olumsuz davranış ve olaylara maruz kalmışlardır. Aynı şekilde pandemiden en fazla zarar görme riskinden dolayı ciddi kısıtlamalara maruz kalan 65+ yaş grubuna dâhil olanlarda da sosyal medya hesaplarını açma ve aktif bir şekilde kullanma süreci ile karşılaşmaktadır. Bu yaş grubu özellikle toplumsal alanın dışına itilmiş ve tüm sevdiklerinden uzakta kalarak yalnızlık hissini yaşamalarından dolayı sanal dostluklara ihtiyaç duymaktadır. Tuna Uysal ve Tan Eren, “Nitekim salgın döneminde yaşlı bireylerin evde kalmak zorunda olmaları diğer bir deyişle toplumsal alandan dışlanmaları onların daha fazla dijital katılımlı bir sosyal hayat yaşamalarına neden olmaktadır. Bu süreçte yaşlı bireyler, çocukları ve yakınlarıyla iletişim kurabilmek, sosyalleşebilmek, bir nebze olsun yalnızlık hissinden kurtulabilmek amacıyla sosyal medyayı kullanmaktadırlar” (Tuna Uysal, Tan Eren, 2020: s. 1150) diyerek bu durumu ele almışlardır.

Diğer yandan sanal olan bu ortamda gerçek kimliğin saklanılarak her tür söylemde bulunma imkânı doğduğu için çoğunlukla kişilik haklarını zedeleyici, hakaret, iftira, yüz kızartıcı ağır yorumlar yapılmaya başlanmış ve yasal bir yaptırım olmadığı için cesaretlendirici olmuştur. Burada tamamen bir dijital dönüşüm söz konusudur ve bu yeni yapı kendi yardımcı araçlarını da beraberinde taşımaktadır. Çalış’a göre, “‘Dijital dönüşüm’ adı altında gündemimize giren değişim süreci, ister istemez kendi psikolojisini

ve sosyolojisini oluşturmaya başlamış, iletişim alanı ile sosyal bilimler arasındaki girift yapı, dijitalleşme üzerinden farklı bir şekil almıştır”(Çalış, 2020: 368). Bu tür durumların önüne geçmek için yine pandemi döneminde sosyal medya düzenlemeleri yapılmıştır.

Pandemi ve kısıtları nedeniyle aile yaşamı da etkilenmiş ve bir yandan okul çağında olan 6-18 yaş ve üniversite eğitimi alan 18 ve üstü yaş çocuklarıyla bir anda, tüm rutinlerinden koparak, adeta aniden, birlikte yaşamaya başlayan yeni bir toplumsal yaşam ortaya çıkmıştır. Ebeveyn ve çocuklar arasında, çocuklar ve kardeşler arasında, varsa yakın akraba amca, dayı, kuzenler, komşular gibi yeni ilişki türleri için daha fazla imkân oluşmuştur. Bu durumlar ile birlikte bir yandan mikro bütünleşme sağlanırken, bir yandan da aile içi şiddet ve istismar türünden vakalarla daha sık karşılaşılır hale gelmiştir. Yani evin herkes için güvenli/korunaklı bir yer halinde olmadığını pandemi dönemi bir kez daha gözler önüne sermiştir. Aynı zamanda hayatın sığıldığı bir evi olmayan dünya üzerindeki insanlar; göçmenler, mülteciler, evsizler ve yurtsuzlar da önemli hale gelmiştir. Badiou bu konuda , “‘ev’ denemeyecek yerlerde yaşayanlara hatta hiç evi olmayanlara da bir yol bulup önermeli ki bu insanlar da güvenli bir barınak bulabilsinler” demiştir (Badiou, 2020: 62).

Pandemi Karşısında ‘Maske’ Takan İnsan

Çalışmamızın buraya kadar olan kısmında verdiğimiz örnekler aslında içinde yaşamakta olduğumuz pandeminin sadece birkaç yönüdür. Çünkü pandemi bedenimizi hasta etme korkusuyla bizim ruhumuzu, psikolojimizi, işimizi, ekonomimizi, içinde yaşadığımız çevremizi, adeta fanusumuzu tehdit etmiştir. Yani hastalığa yakalanmadan başka bir hastalığa tutulmuş olduk ki o da: korku hastalığıdır. Pandemi bize olağanüstü bir durumda yapılması gerekenlere ne kadar hazırlıklı olduğumuzu sorgulattığı gibi, bir yandan da ne kadar çabuk adapte olabileceğimizi de göstermiştir. Çalış’ın alıntılanarak aktardığına göre, “dünya genelinde meydana gelen pandemilerin hemen ardından, sosyolojik ve politik değişimler yaşandığı görülmüştür. Covid-19 pandemisinin hemen ardından da ‘yenidünya düzeni’nin baş göstereceği, birçok bilim insanı tarafından dile getirilmektedir (Kırık, 2020). Ne var ki bu alışıldık yargının, dijital üretim olanaklarının çok daha fazla kullanılacak olması üzerinden temellendirilmesi ve kitlelerinde bu temellendirmeyi yeterli bularak otomatik bir kabullenişte bulunmaları hiç de doğal değildir” (Çalış, 2020: 368).

Bu yeni durumda insanın öncelikli itkisi, korku olmuştur. Yaşamda kalmak için korku, araç olmuştur. Agamben bu durumu, “korku kötü bir rehberdir, ama insanların görmezlikten geldiği birçok şeyi açığa çıkarır” diyerek ele almıştır (Agamben, 2020: 13). Covid-19 pandemisi döneminde hâkim olan his korkudur ve bu dünya üzerinde insanlığın çok da yabancı olduğu bir durum değildir. Esasında insan, hep kaygı ve korku varlığıdır. Özellikle savaş dönemlerinde toplumun genelinde hâkim olan itki de budur. Ancak Kolera, Sıtma, Veba, Covid-19 gibi bulaş hastalıkların farkı ise savaşlarda korkusunu birlikte, birlik olarak, bir grup içinde taraf olarak yer bularak aşan insan, burada tam aksi durumda karşımıza çıkar. Burada insan, öteki insandan korkar. Korkunun temelinde öteki vardır ve bu da tüm alışkanlıkların yıkılmasına sebep olur. Ancak buna rağmen aynı alışkanlıklarına devam etmek isteyen toplumlarda bu tür pandemiler şiddetli ve acımasız cezalar veren korkunç öğreticiler olurlar. Pandemi durumunda insanların hayatta kalmalarını önemsemeleri ve buna samimiyetle bağlı olmaları gerekir. Yoksa burada amaçsız bir korkuyla karşılaşacaktır ve bir amacı olmayan korku pimi çekilmiş bomba gibi çok tehlikelidir. Yaşamda kalmak için korku duyan insan, samimiyetle bu korkusunun ona gösterdiği yönleri görebilmeli ve hayatta kalmasını riske atacak her bir durumu; sosyal ilişkiler, arkadaşlıklar, aile ilişkileri, düğün dernek faaliyetleri, komşuluk, iş arkadaşlığı, gönül ilişkileri, dinsel ilişkileri gibi her türden ilişkilerinden feragat

etmelidir. Agamben “ülkeyi felce sokan panik dalgasının açıkça gözler önüne serdiği ilk şey toplumumuzun salt yaşam dışında artık hiçbir şeye inanmadığı. Hastalanma tehlikesiyle karşı karşıya kaldıklarında, İtalyanların neredeyse her şeyi -olağan yaşama koşullarını, sosyal ilişkileri, işi ve hatta arkadaşlıkları, duygusal yakınlıkları, dinsel ve siyasi inançlarını- feda etmeye hazır oldukları aşikâr” (Agamben, 2020: 13) diyerek ifade etmiştir. Burada gizli bir eleştiri sezilenen “İtalyanlar” örneği aslında olması gerekeni yapmaktadır, çünkü zaten bunlardan feragat etmeye hazır olmayan Ülkeler bu hastalıktan kurtulmaya hazır değil demektir. Gönüllü seyahatler, gönüllü sosyalleşmeler ve kuralsızlık hastalığın devamına ve hatta ikinci, üçüncü dalgalar olarak artarak devam etmesine sebep olacaktır. Üstelik görülmektedir ki bunu devlet kanalıyla ve baskı ile engellemek yeterli ve mümkün de değildir. Çünkü devlet kanalıyla uygulanan tüm yaptırımlar kuralları içselleştirememiş bireylerce delinecektir. Devletlerin dayattığı ve çoğu zaman özgürlüğü kısıtlayıcı olan bu kısıtlamaları kabul etmeyen ve kendi izolasyonunu korumayan, pandeminin zorunlu gereklerini yerine getirmeyen bireyler olduğu sürece dünya bu hastalıkla epey süre uğraşacak gibi görünmektedir. Bu hastalık bize her birimizin tüm dünya üzerinde asgari müşterekte buluşarak belli bir temizlik noktasına erişmemiz gerektiğini göstermektedir. Burada artık kültürel rölativizmin savunularını gözden geçirmek gerekiyor. Yani artık eliyle yemeğini yiyen birinin hijyenini sorgulama hakkı bize doğuyor ya da çeşitli hayvanların hastalık yapıcı etkisini göz ardı ederek onları tüketen insanların kültürel bir özellik savunusu hakkında eleştiri hakkı veriyor. Burada zorunlu olarak tüm dünyanın belli hijyen koşullarına erişmesi gerektiği ortaya çıkıyor. Nasıl ki devlet ve özel kurumlar hijyen sertifikaları alarak belli bir seviyeye gelmek koşuluyla işlerine devam edebiliyorlarsa ya da küçük işletmeler hijyen koşulları adına iyileştirme yaparak mekanları hem fiziki koşulları itibarıyla hem de dezenfekte ederek düzenliyorlarsa tıpkı bunun gibi, her bir insan da bu gizli sertifikayı hak etmelidir. Ancak buradaki nokta sertifikayı alacak, verecek ve imzalayacak kurumların yokluğudur. Bu türden bir hijyen sertifikası ancak kişinin kendi elinde olan bir durumdur. Burada insanın sorumluluğu devreye girer.

İnsanın sorumluluk sahibi bir varlık olduğu evrensel bir kabul gibi ortaya çıkmaktadır. Özellikle ahlak varlığı olan insanın sorumluluk sahibi olması gerektiğini savunan yaklaşımlar burada bir anlamda da evrensellik vurgusunda bulunmaktadır. Felsefe tarihinde en çok tartışılan konulardan biri de ahlak ilkelerinin evrensel olup olmadığı üzerinedir, ahlak ile ilgili ilkelerin evrenselliğini reddeden görüşler dünyanın bir yerinde bu ilkelerden tamamen habersiz insanlar olduğu kabulünden hareket eder. Örneğin Locke doğuştancı görüşü eleştirirken, “Doğuştan kılıgısal ilkelerin bulunduğunu öne sürenler, bunların neler olduğunu söylemezler. Kılıgısal ilkeler bakımından insanlar arasındaki ayırım öylesine açıktır ki, genel onay damgasını taşıyan doğuştan ahlak kuralları bulmanın olanaksızlığını göstermek için daha çok şey söylemeyi gereksiz buluyorum (...)” der (Locke, 2013: 89). O buradan bir adım daha öteye götürerek “‘İnsan başkasına kendisine davranılmasını istediği gibi davranmalıdır’ biçimindeki ahlak kuralı onu daha önce hiç işitmemiş ancak anlamını kavrayabilecek yetenekte olan birisine önerilse, o, hiçbir saçmalığa düşmeden bunun nedenini sormaz mı?”(Locke, 2013: 87) diyecektir. Ancak bu görüşün aksine pandemi bize göstermiştir ki, evrensel bir durum olarak ahlaki sorumluluk, artık dünyanın o uç noktasında salgını bulaştırma ve yayma riski olan insanda da var olmak zorundadır. Yoksa karşımızda henüz ne olduğu tam olarak bilinemeyen ve hem hastalık bulaştığı takdirde nasıl geçireceğimizi kestiremediğimiz, hem de vücudumuzda ne tür etkiler bırakacağını bilemediğimiz bu düşmana karşı galip gelmemiz çok zordur. Bu salgının bir yönüdür.

Tüm bunların bir de karşı yönünü ele alacak olursak karşımızdaki düşman sadece bedeni tehdit etmekle kalmayıp, bizim bizi biz yaptığımıza inandığımız tüm kutsallarımızı da yıkmaya ant içmiş gibidir. Örneğin artık arkadaşlık, dostluk, birliktelik, nezaket, güler yüzlülük, hoşgörü gibi kavramlar bir değer olarak değerlendirilirken biraz daha dikkatli olmak gerekmektedir. Çünkü pandemi güler yüzü adeta yasaklamış, makine soğukluğunda, kesin, kararlı, dikteci bir makine insan üretmeye niyetlidir. İnsanı makine gibi gören yaklaşımlar hep olmuştur ancak bu sefer ki insan anlayışı bambaşkadır. Bu insan ölmek için diğerlerinden ayrı olmayı seçmiştir, buradaki seçim ağırdır çünkü taraflardan biri eş, dost, aile, akraba; diğeri de kendi yaşantısıdır. Üstelik burada iç içe geçmişlik söz konusudur, burada insan ne kadar yaşamda kalmanın kurallarına riayet ederse, o kadar karşıdakinin de yaşamda kalmasını sağlamaktadır. Ama bu durum bir süre sonra ortadan kalkması muhtemel olan bir hastalığın yok edeceği insan ilişkileri hatta toplum anlamına gelir mi? Agamben, “salt yaşam ve onu kaybetme korkusu, insanları birleştiren bir şey değil. Bu, aksine, onları körleştirir ve ayırır. Başka insanlar, (...) artık ne pahasına olursa olsun sakınılması ya da en azından bir metre uzağında durulması gereken olası taşıyıcılar ya da vektörler olarak görülüyor sadece. Ölülerin –ölülerimizin- cenaze hakkı yok artık; sevdiğimizimizin naaşlarına ne olduğu meçhul. Komşu silindi ve kiliselerin bu konuda sessiz kalması tuhaf. Bu şekilde yaşamaya alışan, bunun ne kadar süreceğini bilmeyen bir ülkede insan ilişkilerine neler olur? Hayatta kalmak dışında başka bir değeri olmayan bir toplum nedir?” diyerek sorar (Agamben, 2020: 13).

Yani Agamben’in de dediği gibi bizler yüzümüze kurallara uygun olarak maske takıyoruz ama bu maske tıpkı deyimlerdeki soyut karşılığıyla aynı olarak takılıyor, somut olmasına rağmen. Korkuyor ve tam da korkularımızdan ötürü maske takıyoruz, tıpkı gerçekliği tümüyle ya da kısmen saklamak isteyen insanların maske takması gibi. Bugün maske takarak ötekine, ‘tek değerli hazinem olan kendimi kaybetmekten, yaşamda kalışımı yitirmekten korkuyorum’ diyoruz. Bu sefer soyut maskeleriyle diğerini olduğundan farklı olduğuna inandırmayı hedefleyen insanın, bu somut maskelerle yeni hedefinin kendi gerçeğini diğer insandan kurtarmak olduğunu görüyoruz. Yani bu yeni maskeli insan aldatıcı değil, bizzat gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu hakiki insanın da diğer insanla ilişkisi kalmamıştır, burada diğeri yitirilmiştir. Oysa insan, toplumsal bir varlıktır ve Agamben’ in de sorduğu gibi, öteki insanın varlığından korku duyan bu durum, bu kaos durumu bize aslında toplumsal insan anlayışının bir aldatmaca olduğunu mu gösterecektir? Artık bu yeni dünyada ötekiye hem yer, hem de ihtiyaç mı yoktur? Ya da birlikte ama yalnız olmamız gereken bir durum mu söz konusudur? Platon için insanların bir araya gelmesi ve bir toplum/devlet yapısı oluşturması ‘iş bölümü’ sebebiyledir. “Öyleyse bir insan bir eksiği için, bir başkasına başvurur, başka bir eksiği için de bir başkasına. Böylece bir çok eksikler bir çok insanların bir araya toplanmasına yol açar. Hepsi yardımlaşarak bir ortaklık içinde yaşarlar. İşte bu türlü yaşamaya toplum düzeni deriz, değil mi?” (Platon, 2002: 369c). Yani Platon’un sisteminde bir toplumun kurulması ve devletin oluşması, insanların ihtiyaçlarını o alana doğuştan yetenekli olan kişilerin yardımını alarak, en hızlı ve kolay yoldan elde etmesi olarak görülmektedir. Oysa şimdi ihtiyaç karşılamak için dahi karşımızdaki insanla görüşmek zorunda değiliz, artık her şey sanal ve birkaç makine işlemi ve sanal internet ağları ile halledilebilmektedir. Eğitim yüz yüze değildir ama eksik kalan bir şey yoktur, çünkü uzaktan makinalar aracılığıyla bizzat yürütülmektedir. Yani öğretmenlik yeteneği en iyi olanın eğitici, en iyi ayakkabı yapanın ayakkabıcı olması ve bunların toplumca benimsenip, kabul edilmesine gerek yoktur. Birilerinin makine yardımıyla yapması ve hizmete sunması yeterlidir. Bu nedenle de bildiğimiz tüm doğruların, örneğin; ‘etik, en az iki kişinin ortaya çıktığı o ilk anda başlar’ türünden ifadelerin de içi boşalmıştır. Çünkü burada etik alanın başlamasını sağlayacak asgari iki kişinin bir araya gelmesi artık tehlikelidir. Burada anne-baba,

kardeş, arkadaş, komşu, işçi-işveren, hasta-doktor, öğrenci-öğretmen ve daha sayamayacağımız aile, iş yaşamı, sosyal yaşam ve temel ihtiyaçları karşılayabileceğimiz her bir aşama değişmiş, başkalaşmıştır ve insanlar artık bunun üzerine kendilerince bile olsa düşünmeyi bırakmışlardır. *Veba* roman kahramanı Tarrou şöyle der, "(...) herkesin bakışları boştu; yaşamlarını oluşturan bir şeyden genel bir anlamda ayrı düşmenin acısını çekiyor gibiydi hepsi. Ve hep ölümü düşünemeyeceklerine göre, hiçbir şey düşünemez olmuşlardı. Tatildehydiler" (Camus, 2011: 238). Üstelik bu durum artık olgu haline gelmiştir ve pandemi geçene kadar ya da bir süreliğine gibi bir durumu da taşımamaktadır. Neredeyse toplumun büyük bir kısmı tarafından bu yeni yapıya alışılmaya da başlanılmıştır. Burada sorun tüm bu durumların olağanüstü bir şekilde yaşanması ve insanların buna hemen adapte olmaları değildir. Çünkü insan zor anlarda fikir geliştirerek kendi yaşam bütünlüğünü devam ettirmek için akıllıca girişimlerde bulunacak bir varlıktır zaten. O, 'akıl sahibi bir varlıktır' önermesinin hakkını tam da bu durumlarda vermektedir. Ancak Scheler'e göre, "düşünce tarihinin hiçbir döneminde insan kendisi için günümüzdeki kadar sorun olmamıştır. Birbiriyle hiç ilgilenmeyen bilimsel, felsefi ve teolojik antropolojilerimiz var. Ama insan hakkında üzerinde birleşilen bir bilgidен hala yoksunuz. İnsanı araştıran bilimlerin durmadan çoğalması, insana ilişkin düşüncelerimiz aydınlatmaktan çok karıştırmış, belirsizleştirmiştir" (Scheler, 1998: 22). İnsan anlaşılması zor varlıktır. Bu yüzden düşün tarihindeki pek çok kitap insanın ne olduğu üzerinde durur. İnsanın irrasyonel yönünü ön plana çıkarmaya çalışan Barrett, *İrrasyonel İnsan* isimli çalışmasında insanı korktuğu tüm tehditler karşısında güçlü olmaya davet eder. O, "eğer sahici bir yaşam bize bir tepside ikram edilmemişse, dolayısıyla kendi kararımızı kendimizin vermesini (*self-finitization*) gerektiriyorsa, bu takdirde bu zamanın hem tehditleri hem de vaatleriyle tanışmak ve onunla yüz yüze gelmek zorundayız demektir"(Barrett, 2016: 271) der. Buradaki sorun neligini ortaya koymaya zorlandığımız insanın tehdit, tehlike, korku ve kaygı hallerinde ne yapacağını kestiremiyorken bir yandan da onun değişime ve dönüşüme yine kestiremeyeceğimiz ölçüde hızlı adapte olmasıdır. Yani asıl sorun pandemi insanının, onun zorladıklarını yapmaya dünden hevesli olmasıdır. Yani yediği yemekten, içtiği kahveye ve gezdiği o sokakta gördüğü çiçek açmış ağaca kadar her anını sosyal medya aracılığıyla milyonlarca insanla birlikte yaşayan, adeta kendisi dışındaki insanlar için yaşayan bu varlık, bir anda sihirli bir değnek deymiş ve tüm bu hallerden bıkkınlığını haykırmış ve içe dönüş, deyim yerindeyse bir aydınlanma yaşamıştır. Bunu yapmaya öylesine hevesle acele etmektedir ki bu insan, adeta diğerinin yükünü sırtından atmış, kamburlarından kurtulmuş gibi davranmaya başlamıştır. Diğer için yaşayan varlık bu kez diğerlerini sadece -bazı- ihtiyaçlarını karşılamak için kullanır hale gelmiştir. Bu durum şu halde çok kaygı vericidir. Çünkü toplumu sadece belli çıkarlar için bir araya gelen insanlardan ibaret görmek çok büyük tehlike arz etmektedir. Agamben bu kaygıyı savaşlardan arda kalan yapıların örnekleriyle şöyle dile getirir;

Sadece bugün için değil, daha sonrasında vuku bulacaklar için de kaygı duyuluyor. Nasıl ki savaşlar, barışa dikenli tel örgülerden nükleer santrallere kadar uzanan bir dizi zararlı teknoloji miras bırakmışsa, bu olağanüstü hal sona erdikten sonra dahi, şimdilerde başlatılmış olan (...) çeşitli deneylerin devam etmesi kuvvetle muhtemel: üniversitelerin ve okulların kapatılması ve internet üzerinden eğitime geçiş; tek kalemde, her türlü toplu etkinliğin ve siyasi ve kültürel meseleler hakkındaki kişisel tartışmaların sonlandırılması ve bu tartışmaların dijital mecralara kaydırılması; ve insanlar arasındaki mümkünse her türlü temasın –her 'bulaşma'-nın- yerine geçmek için makinelerin devreye sokulması (Agamben, 2020: 14-15).

Hobbes *Leviathan*'da Aristoteles'ten hareketle örnek vererek hayvanlar ve insanlar arasında ki bir arada olma durumunun farklı olduğunu ifade eder. Buna göre soru şudur, "Akıldan ve konuşmadan yoksun bazı yaratıklar, zorlayıcı bir güç olmaksızın, niçin

toplum halinde yaşarlar” (Hobbes, 2007: 128)? Bahsi geçen kitapta bu sorunun akabinde Aristoteles’in arılar ve karıncalar gibi bazı canlıların da bir araya gelme sebebinin siyasal bir oluşum olduğunu, onların güdüleri sebebiyle de olsa bir toplum oluşturduklarını ifade ettiği söylenir. Yani bu durumda doğadaki bazı hayvanlarında politik, sosyal ve toplumsal varlıklar olabileceği bunun yalnızca insana özgü bir oluşum olmadığına ilişkin bu açıklamaya Hobbes cevap verir;

İlk olarak, insanlar şeref ve itibar için sürekli bir rekabet içindedirler, bu yaratıklar ise değil; ve bundan dolayı insanlar arasında kıskançlık ve nefret, ve en sonunda da savaş, doğar; bu yaratıklar arasında ise böyle şeyler olmaz.

İkinci olarak, bu yaratıklar arasında ortak çıkar özel çıkardan farklı değildir; ve doğaları gereği özel çıkara eğilimli oldukları için, böylelikle ortak çıkarlara da hizmet ederler. Fakat, kendini başkalarıyla kıyaslamaktan zevk alan insanoğlu ancak değerli şeylerden hoşlanır.

Üçüncü olarak, bu yaratıklar, insanoğlunun tersine, akıldan faydalanamadıkları için, ortak işlerinin yönetiminde herhangi bir yanlışlık göremez ve düşünemezler; oysa insanlar arasında, başkalarına kıyasla daha akıllı ve toplumu yönetmeye daha yetenekli olduklarını düşünen pek çok kişi vardır; ve bu kişilerden bazıları belirli bir yolda, bazıları da başka bir yolda yenilik ve değişiklik yapmaya çalışırlar; ve böylece kargaşa ve iç savaşa neden olurlar.

Dördüncü olarak, bu yaratıklar, arzularını ve diğer duygularını diğerlerine iletmek için sestem faydalanabildikleri halde, bazı insanların başkalarına iyiyi kötü, kötüyü de iyi gibi gösterebilmelerini ve iyi ile kötünün görünürdeki büyüklüğünü arttırıp azaltabilmelerini ve böylece insanları diledikleri gibi rahatsız edip huzur ve sükûnlarını bozabilmelerini sağlayan o söz sanatından yoksundurlar.

Beşinci olarak, akıl sahibi olmayan yaratıklar haksızlık ile zarar arasında ayırım yapamazlar; (...).

Son olarak, bu yaratıkların mutabakatı doğaldır; insanlarınki ise ancak ahde dayalıdır, yani yapaydır; ve bu nedenle, onların mutabakatını sabit ve sürekli kılmak için, ahit dışında başka bir şey daha gereklidir; yani, hepsini korku içinde tutacak ve eylemlerini ortak faydaya yöneltecek genel bir güç (Hobbes, 2007: 128-129).

Bu alıntıdan da görülmektedir ki insanı insan yapan özelliklerin neredeyse başında onun bir toplum oluşturabilme özelliği yatar. Covid-19 salgını ile doğadaki diğer canlıların bir arada yaşama itkilerinden farklı olarak bir arada yaşayan insan, onun toplum oluşturma serüveni ve birey olma anlayışı dönüşüme uğramıştır. İnsanın ötekine ihtiyaç duyduğu, medeniyet kurduğu, entelektüel ilerleme için ötekiyle birlikte olduğu, kültür geliştirdiği, devlet kurduğu, gelecek inşa ettiği gibi düşünceler yerine artık insan, ötekine ihtiyaç duymaz, sadece bazı ihtiyaçları için ötekiyle işbirliği kurar düşüncesi ikame olmuştur. Böylece inanmadan söylenen her bir güzel cümle iltifat olmakta, her idare edilen durum idare edilmemekte, zoraki saygı duyular ortadan kalkmaktadır. İnsan artık samimiyetsizce ve gerçekten istemeyerek yaptığı her şeyden bir anlamda özgürleşmiştir. Ancak aynı insan bir yandan da egoist ve pragmatist doğasının da buyurduğu tüm yönlerini aynı hevesle kullanmaya başlamış adeta kendisine ‘dur!’ demeyi unutmuştur. Hızla bütün kurumların içi boşaltılmış, toplumsal değerler önemini yitirmiş ve insan kadim insani değerlerinden de sıyrılmıştır. Artık bizim kültürümüz için adeta mecburiyet olan durumlar ortadan kalkmıştır. Örneğin cenaze, taziye ya da düğün merasimleri gibi toplumsal rolü olan organizasyonlar insanlarca önemsenmemeye başlanmıştır. Pandemi daha bir yıllık bir sürece ulaşmamışken değişiklikleri ülkeler üzerinde nerdeyse bir çeyrek asırlık etki gösterecek kadar hızlı olmuştur. Pandemi esnasında hem lastiği patlamış hem de freni tutmayan bir kamyonla yokuş aşağı hızla giden insan, manzaradan memnuniyetini dile getirirken bulunmuştur ve bu baş döndürücü hız, şaşkınlık uyandıran

bir durum olmuştur. Barrett adeta bu durumu anlatır gibi bir değerlendirmede bulunmuştur;

Birey, toplumun sağladığı güvenli sığınaktan atılmıştır; artık, eski maskeleri ile gizlenemez. O, garanti gördüğü çoğu şeyin doğası gereği ne ebedi ne de kaçınılmaz olmayıp tümüyle zamansal ve bağımlı olduğunu öğrenmiştir. Keza o “kendi” yalnızlığının, insan yaşamının önlenemez bir boyutu olduğunu öğrenmiştir; bu “kendi”, sosyal çevresi tarafından ne kadar tam olarak kuşatılmış görünürse görünsün durum değişmez. Son olarak o, her insanın, kendi ölümü karşısında tek başına ve sığınaksız olduğunu görmüştür. Kabul edilmelidir ki, tüm bunlar acı dolu gerçeklerdir; fakat en temel şeyler daima acıyla öğrenilmiştir. (...) Görünüşe bakılırsa insan, ancak biraz felaketle karşılaştıktan sonra kendisi hakkında bir şeyler öğrenmeye istek duymaktadır; savaşlar, ekonomik krizler ve siyasi kargaşalar, ona, içinde yaşadığı ve çok güvenli sandığı dünyanın ne kadar da zayıf ve çürük olduğunu öğretmiştir (Barrett, 2016: 40).

İnsan felaketle karşılaştığında şu ana kadar içinde bulunduğu toplumun tüm yönlerini görmekte, korku ve endişe nedeniyle güvenli olmayan bu yapıya karşı çözümler üretmektedir. Buradaki çözüm ise felaketle birlikte ileri sürülen tüm önlemlerin bir an evvel, koşulsuz ve üzerinde asla sorgulama yapmaksızın kabul edilmesi ve benimsenmesidir. Toplum teorisyenleri bu durumun da çok tehlikeli olduğunu çünkü burada eğer küresel bir deney yapılıyorsa, insanın bilmeden bu deneye gönüllü olarak denek olduğu durumunu ifade etmektedir. Agamben tüm bu koşulsuz kabullenmelerin rahatsız edici bir durum olduğunu şöyle ele alır,

(...) Devletlerin bizi uzun süredir alıştırdığı istisna halinin sahiden de normal koşula dönüşmüş olması. Geçmişte daha ciddi epidemiler olmuştu, ama kimse şimdi olduğu gibi, dışarıya çıkmamızın bile önüne geçildiği bir olağanüstü hal ilan etmeyi düşünmemişti. Daimi kriz ve daimi olağanüstü hal koşullarında yaşamaya o kadar alıştık ki, yaşamın sosyal ve siyasi ve hatta insani ve duygusal boyutların kaybolduğu salt biyolojik bir duruma indirgenmekte olduğunu fark etmiyoruz bile. Daimi bir olağanüstü hal içinde yaşayan bir toplum artık özgür bir toplum değildir. Sözüm ona ‘güvenlik kaygıları’ uğruna özgürlüğü feda etmiş toplumumuz kendini daimi bir güvensizlik ve korku haline mahkûm etti aslında (Agamben, 2020: 14).

Burada önemli noktalardan biri de toplumsal yozlaşmadır. Örneğin hastalığın etkin olarak belli yaş aralığını daha fazla etkilemesi ve bu yaş aralığının 65+ olarak ifade edilmesi ve olası bir sağlık sektörü çöküşü durumunda gözden çıkarılacak ve tedavi alması engellenecek grubun bu grup olması toplumumuz için yaşlılara duyulan sevgi, saygı, sorumluluk türünden bilinci ortadan kaldırarak, değerlere ilişkin ciddi bir yozlaşmaya sebep olacaktır. Oysa olması gereken, bu panik havasının bir an evvel kontrol altına alınarak her şeyden uzak kalan ve bir anda günlük rutinini tümüyle unutan insanın aşama aşama da olsa sosyal hayatta geçmişteki gibi varlığını sürdürmesine yardım etmek olmalıdır. Öte yandan aktif çalışan kesim ve yaş grubu için bir düzenleme yapılmaması da büyük bir sorundur. Örneğin Solty yaptığı alıntıyla şu noktayı vurgular, “kriz, kamusal sağlığın hepimizi ilgilendirdiğini yüzümüze çarparcasına gösterdi, Covid-19’un yayılması karşısında herkes güvende olmadan kimse gerçekten güvende olmayacak. Ama bu durum krizle eşit olarak karşılaştığımız anlamına gelmiyor. İşverenler yine uğraşacak ve kar elde edecek, geçinmek için bir sonraki ayın maaş bordrosuna bel bağlayan işçilerin, devlet müdahil olup da çalışmak zorunda olmadıklarını söyleyene dek çalışması gerekecek”(Solty, 2020: 104).

Butler’a göre,

Kendini izole etme talimatı, pandemiye özgü bu yeni zamanda ve mekânda, küresel olarak birbirimize bağımlı olduğumuz gerçeğini yeniden tanımamıza tesadüf ediyor. Bir yandan, toplumsal temastan mahrum kaldığımız, kendimizi nispeten izole bir sahaya sürgün edilmiş ailevi birimlere, ortak yaşam alanlarına veya bireysel konutlara tecrit etmemiz istenirken, diğer

yandan, süratle sınırları aşan, ulusal alan fikrinden bihaber bir virüsle karşı karşıyayız. Bu pandeminin, eşitlik, küresel olarak birbirimize bağımlı oluşumuz ve birbirimize karşı yükümlülüklerimize dair düşüncelere etkileri nedir? Virüs ayırmıyor. Hepimize eşit muamele ettiğini, hepimizi eşit olarak hastalanma, bir yakını kaybetme, eli kulağında tehdit dünyasında yaşama riskiyle karşı karşıya bıraktığını pekâlâ söyleyebiliriz (Butler, 2020: 81).

Camus'nün Veba romanındaki şu alıntı bu anlamda önemlidir, "Ölümün o mükemmel eşitliği yerinde duruyordu, ama böyle bir eşitliği de kimse istemiyordu" (Camus, 2011: 234-235). Salgın hastalıkların insan ayırma özelliği yoktur ancak eğer devlet ve politikaları kanalıyla doğru uygulamalar sergilenmezse eşitsizlikte kaçınılmaz olacaktır. Sosyo-ekonomik ve fiziksel koşulları uygun olmayanların salgından etkilenmesi daha fazla olacağı gibi, bu durum salgının seyrinin artmasına da büyük bir sebep olacaktır. Örneğin zaten geçim sorunu yaşayan insanların günlük maske kullanım oranları, dahası maskeyi doğru kullanma ve hijyen koşullarına riayet ederek koruma sağlamaları zor olabilir. Bazen aynı evin içinde, aynı maske, başka kişilerce takılmakta ya da aynı maske tek kullanımlık olmasına rağmen defalarca kullanılmaktadır. Bu da salgının bulaş riskini artırmaktadır. Boccaccio'nun Veba hastalığından korunmak için bir araya gelen yedi kadın ve üç erkekten oluşan gençlerin bir şatoda konaklamalarını konu alan *Decameron* kitabından, salgın ile ilgili ele alınan şu kısım bu söylemek istediğimizi daha açık hale getirecektir.

Hastalar gün boyunca hastalığı sağlıklı insanlara bulaştırdıklarından, salgın hızla yayılıyordu; tıpkı yanı başındaki kuru, yağlı nesnelere beslenen bir ateş gibi. Hastalık yalnızca hastaların sağlıklı kişilerle konuşmaları, bir arada olmaları sonucunda onlara da bulaşıp ölmelerine yol açarak yayılmıyordu; hastaların giysilerine, elledikleri, kullandıkları nesnelere dokunmanın da hastalığı yaydığı anlaşılıyordu. Şimdi söyleyeceklerime şaşacaksınız. Eğer birçokları gibi gözlerimle görmüş, sözüne güvenilir kişilerden duymuş olmasam, ben de zor inanır, hele yazmaya hiç kalkışmazdım. Sözünü ettiğim bulaşıcı hastalık, öyle doğal bir biçimde yayılıyordu ki, bulaşma yalnız insandan insana olmuyor, sık sık şaşırtıcı bir olayla karşılaşılıyordu. Bir vebalının, ya da vebadan ölen birinin eşyalarına insan türünün dışında bir canlı degecek olsa, hastalığı kapmakla kalmıyor, kısa süre içinde ölüp gidiyordu. Daha önce dediğim gibi, bakın bir gün gözlerimle neye tanık oldum. Bulaşıcı hastalıktan ölen bir garibin yırtık pırtık giysilerini sokağa atmışlardı. Giysilerin yanına gelen iki domuz, alışkanlıkları uyarınca, önce tırmaladılar giysileri, sonra dişleyip burunlarını sürttüler. Hemen ardından da zehirlenmiş gibi sendelediler, ölü olarak yığıldılar uğursuz giysilerin üstüne.

Bu olay olsun, aynı türden benzer ya da daha beter olaylar olsun, sağ kalanlarda değişik korkulara, kaygılara yol açıyordu. Herkes aynı çirkin davranışı benimsiyor, hastalardan, eşyalardan uzak duruluyordu. Böyle davranınca, yaşamın güvence altına alındığına inanılıyordu.

Böylesine büyük bir tehlikeye karşı koyabilmek için, düzenli yaşamak, her türlü aşırıktan kaçınmak gerektiğini öne sürenler oluyordu. Bunlar biraraya gelip, başkalarıyla ilişkilerini kesiyorlardı. İçinde hiç hasta bulunmayan, daha rahat yaşanabilecek evlere kapanıyor, lezzetli yemekler yiyor, iyi şaraplar içiyor, eğlenenin her türlüünden kaçmıyorlardı; kimsenin kendileriyle konuşmasına izin vermiyor, ölüm ve hastalık konusunda dışarıdan gelebilecek haberlere kulaklarını tıkıyor, müzik dinlemekle, ellerinin altında ne varsa onunla yetiniyorlardı.

Kimileri ise tam tersini yapıyordu bunların. Kendini içkiye, eğlenceye vermenin, şarkı söyleyip sokaklarda avarelik etmenin, canlarının istediği her şeyi yapmanın, olup bitenleri alaya almanın böyle bir yıkıma karşı en iyi çare olduğuna inanıyorlardı. Dediklerini uygulamak için de, gece demeden, gündüz demeden meyhane meyhane dolaşiyor, içip içip sızarak kendilerini avutuyorlardı. İnsanlar yaşamak umudunu yitiriyordu, canından da, malından mülkünden de bezmeyen kalmamıştı. Evlerin çoğu sahihsizdi; buralara yerleşen yabancılar eve sahip çıkıyor, onlar da ellerinden geldiğince hastalıktan kaçıyorlardı. Kenti saran bunca acı, bunca sıkıntı karşısında Tanrı'nın yasalarının da, insanların koydukları yasaların da geçerliği kalmamıştı.

Yasaları koyanlar, uygulayanlar, tıpkı öteki insanlar gibi ölmüşler, hastalığın pençesine düşmüşler ya da yardımcısız kaldıkları için çalışamaz duruma gelmişlerdi. Bu nedenle herkes her aklına geleni yapabiliyordu (Boccaccio, 2002: 28).

Burada insanların toplumsal bilince ulaştırılması gerekir, bunun için çaba sarfedecek olan da devlettir. Hem ekonomik, hem eğitim ve öğretim ile halkı bilinçlendirme kampanyaları yapılmalı, bazı önemli hijyen kurallarına kolay ulaşım sağlanmalıdır. Ücretsiz maske ve dezenfekte edici ürünler dağıtılmalıdır. Halkın bu konudaki cahilliği giderilmelidir. Nitekim Camus, “(...) dünyadaki kötülük neredeyse her zaman cehaletten kaynaklanır ve eğer aydınlatılmamışsa, iyi niyet de kötülük kadar zarar verebilir. İnsanlar kötü olmak yerine daha çok iyidir ve gerçekte sorun bu değildir” der (Camus, 2011: 135). Yani salgın gibi bir kötülüğü yayma riski cehaletten kaynaklanabilir ve bu bilincin kazandırılması zorunludur.

Yine bir diğer önemli nokta da şudur; bugün akademik dünyadaki birkaç örnek bile bize salgın başladığında her şeyin bir anda dondurulduğunu ve salgın bittiğinde bir anda her şeyin yeniden hareketli hale geleceğini ve eskisinden hiçbir farkı olmayacağını hissettirmektedir. Bizler de günlük konuşmalarımızda salgın öncesi yaptığımız sıradan eylemlerimizi şu an için yapamıyor olmaktan yakınırken, ‘şu salgın bir bitsin de, doyasıya yapalım’ şeklinde ümitli cümleler kuruyoruz. Derslerimizi yüz yüze işleyemediğimiz öğrencilerimize uzaktan yaptığımız derslerde, büyük bir inançla çok az kaldığını, çok yakında dersliklerimizde buluşacağımızı, tekrar eskiye döneceğimizi söyleyip duruyoruz. Bu motivasyon cümlelerini söylerken öylesine inanıyoruz ki salgının bittiği o gün, sokaklarda bayram havası eseceğini ve o günün diğer günlerden farklı olacağını iddia ediyoruz. Katılmadığımız uluslararası akademik toplantılara katılacağımız o günü iple çekiyor, çıkmadığımız o seyahati artık kesinlikle ertelemeyeceğimizi söylüyoruz kendimize. Sonra gerçeklerle yüz yüze gelip düşündüğümüzde ve Dünya Sağlık Örgütü başta olmak üzere yapılan bilimsel açıklamalara baktığımızda hastalığa karşı aşı çalışmalarının başarılı gittiğini ve dünya üzerindeki her bir insanın aşılınması durumunda bile sosyal mesafe, maske ve hijyen koşullarının bilinmez bir süre daha aynen devam etmesi gerektiğini duyuyoruz. Bu durumda hem kendimizi hem çevremizi motive etmek için söylediğimiz sözler romantikçe söylenmiş ama gerçekliği olmayan sahte aşk sözcükleri gibi kalıyor. Üstelik salgının bittiği gün her şeyin eski haline döneceğine ilişkin düşüncemiz salgın sürecine hiçbir fayda sağlamıyor aksine sürecin getireceği yeniliklere karşı duyarsız olma, sürecin getireceği tehditleri görmezden gelme ya da sıradanlaştırma anlamına geliyor. Bu durumda salgın geçtiğinde her şeyin normalleşeceği idealinden vazgeçip, Davis’in şu önerilerine odaklanmalıyız. O, “halkın cesaretini seferber eden, yurttaşlık özgürlüklerini koruyan, önderliği bilime veren ve herkesin sağlık hizmeti alabildiği ve tıbbın kamunun denetiminde olduğu kapsamlı bir sistemin kaynaklarını kullanacak türde modelleri” (Davis, 2020: 41) harekete geçirmek gerektiğini ifade etmektedir.

Žižek ise bu konuda şöyle der, “büyük beklenti şu: salgın süratle gelmesi gereken zirve noktasına ulaştıktan sonra, şeyler normale dönecek. (...) Yakalanması gereken nokta şu, nihayetinde hayat normale dönse bile, bu bizim salgından önce bıraktığımız normallik olmayacak. Günlük hayatımızın bir parçası olmuş şeyler artık böyle verili kabul edilemeyecek; artık bir köşede gizlenmiş daimi tehditlerle dolu çok daha kırılğan bir yaşam sürdürmeyi öğrenmemiz gerekecek” (Žižek, 2020: 24). Camus ise *Veba* romanında bu durumu şöyle ele alır:

Gerçekten de felaketler ortak bir şeydir, ancak başımıza geldiğinde inanmakta güçlük çekilir. Dünyada savaşlar kadar vebalar da meydana gelmiştir. Vebalar da, savaşlar da insanı hazırlıksız yakalar. (...) Bir savaş patladığında insanlar, ‘uzun sürmez bu, çok aptalca!’ derler.

Ve kuşkusuz bir savaş çok aptalcadır, ancak bu onun uzun sürmesini engellemez. (...) Felaket insana yakışmaz, onun için felaket gerçektir, geçip gidecek kötü bir rüyadır, denir. Ancak her zaman da geçip gitmez, kötü rüyalar arasında insanlar geçip gider; önlemlerini almadığından da başta hümanistler gider (Camus, 2011:45).

Sonuç

Covid-19 salgını ile birlikte hayatımıza ve insanın sadece biyolojik yönünü sağlıklı tutmak için getirilen tüm bu değişiklikler ve kurallar, yeterli olmayacaktır. Çünkü bilinmektedir ki bu türden bir pandeminin bilim, etik, hukuk ve siyaset olarak en az bu dört alanın tümüyle birlikte ele alınması gerekir. Bu dört alandan birini bile umursamadan atılan adımlar süreci başarısızlığa uğratmaya yeterli olacaktır. Salgının dünya üzerinden tamamen silinmesini hedefleyen laboratuvar çalışmaları ya da bu hastalık üzerinde yüksek oranda etkili olacak ilaç üretimi ile pozitif bilimler uğraşırken; tıp alanı, hastalığın seyrine göre sağlık politikalarının uygulanmasını sağlarken; siyaset bilimciler ve kamu yönetimi üzerine çalışanlar, kamuya ait düzenlemeler için çaba sarfederken; ekonomistler ve ekonomi teorisyenleri, ekonominin pandemi karşısında etkilerini en aza indirmek için çabalarken yani her iş ve meslek grubu kendi alanına yönelik pandemi sürecine katkı sağlarken bizlerin de bir değer varlığı olan *anthropos*'u ilgilendiren bu mevzu üzerine düşünmemiz gerekmektedir. Hatta denilebilir ki insan içten bir kabul ve sorumlulukla bu işin üzerine eğilmezse pandeminin tüm diğer korunma yöntemleri yüzeysel kalacak ve tam bir başarıya ulaşmak imkânsızlaşacaktır ya da ancak zor kullanma, yasak ya da zorbalıkla uygulamalara uyulacaktır ki bu da insanı, sadece komut ve zorlamalarla hareket eden, özgürlüğü kısıtlanmış bir makine yapacaktır. Bugün artık insanın kendisine 'kimi ne pahasına olursa olsun sarılıp, öpebilirim ve bunu sevgi ile değerlendirebilir miyim?' sorusunu sorması ve bu soruya ahlaki bir varlık olarak cevap vermesi gerekmektedir. "Aslında burada istenilen, kişilerin sorumluluk duygusuyla hareket ederek kendi izolasyonunu gönüllü olarak sağlamasıdır." (Üstün, Özçiftçi, 2020: 146). Demek ki hem yasa koyucular ve yasaları uygulayıcılar, hem de insanın kendisi, insanın sorumluluk sahibi bir ahlak varlığı olduğunu, özgür bir varlık olduğunu, değerler üreten ve bu değerlere göre eyleyen bir varlık olduğunu unutmamalıdır. Bu varlığın özgür ve ahlaklı olduğu göz ardı edilmediği sürece önlemler hızla uygulanacaktır eğer insanın ahlaki yanını göz ardı edersek diğer hiçbir önlemler işe yaramayacaktır.

Çalışmamızın bir diğer ayağı ise, insanın bedenine gelecek bir virüsle savaşıması sırasında psişik yönünün göz ardı edilmesidir. Bu varlığın sadece biyolojisini kurtarıırken, ruhunun ölümüne sebep olunmuştur. Latour'un da aklımıza getirdiği gibi, pandemi döneminde insan ölümden sakınmaya çalışırken, aslında yaşamdan sakınır hale gelmiştir (Latour, 2020: 59). Bu nedenle çalışmamızda insanın sosyal bir varlık olduğunu ve sosyal ilişkileri çerçevesinde ele alınması gerektiğini, hatta pandeminin sekte vurduğu bu sosyal yaşam algısının yeniden kurulması gerektiğini ifade ettik. Aksi takdirde sadece yaşayan bir organizmadan farkımız olmayacaktır. Orhan Veli'nin dediği gibi "düşünme, arzu et sade! Bak, böcekler de öyle yapıyor" dizesi gibi davranmış olacağız. İnsan sadece ihtiyaçlarına göre davranan ve bu uğurda karşısına çıkan bütün engelleri aşmış geçen bir varlık değildir. İnsan ötekiyle işbirliği içinde yaşadığı bir toplumla, ele alınabilecek bir varlıktır. Şu an yaşanan bu sanal gerçeklik durumu insana, diğerine ihtiyacı kalmadığını hissettirmiştir ancak bu suni bir histir. İnsan en nihayetinde toplumsal bir varlıktır. Pandemi dönemi bize göstermiştir ki insanı bütün değerlerinden, sorumluluk sahibi olmasından, ahlaklı bir varlık kılan eylemlerinden ve özgürlüğünden bağımsız düşünmek, onu sadece canlı bir organizma olarak düşünmek aslında ondan korkunç ve tehlikeli bir yaratık oluşturmak demektir. Pandemi günün birinde bittiğinde bu yaratığın önünü almak daha büyük bir sorun olarak karşımıza çıkacaktır.

Öte yandan eğer insanın bu sorumluluk bilincine sahip olan değer varlığı olması durumunu görmezden gelirsek onun cehaletle birleşmiş olan bencil doğasıyla bu salgından kurtulmak mümkün olmayacaktır. Çünkü biyolojik olarak hasta olan bir insanı çarşı pazara çıkmaktan, ötekine bilinçli bir şekilde hastalığı bulaştırmaktan alıkoyan yanı işte bu ahlaki yanıdır.

Bunların dışında bir diğer yön ise, pandemi dönemi ile birlikte değişen yeni yaşam koşullarına hızla sağlanan kabuldür. Burada kastedilen özellikle genç neslin çok büyük bir hızla, yeni koşullara adapte olması hatta bu koşulları hiç düşünmeden benimsemesidir. Bu öylesine bir uç noktaya gelmiştir ki yarın okullar yüz yüze eğitime açılacak olsa okula gitmek istenilmeyecektir çünkü burada bir tür konformizm oluşmuştur. İnsanlar sosyal hayata karışmak, işlerin devamı için çalışmak ve bir takım ülkülere göre hareket etmek düşüncesinden sıyrılmışlardır. Hiç sorgulamadan dijital dönüşüme ayak uydurmuş ve dijital dönüşümde yeri olmayan hasletlerden uzaklaşmışlardır. Mizaçları değişmiş, yeni huylar edinmişlerdir. Bu yeni düzende öğretmen-öğrenci ilişkisi, işçi-işveren ilişkisi, ebeveyn-çocuk ilişkisi gibi pek çok ilişki türü olumsuz manada değişime uğramıştır. 65 yaş üstünü korumak adına çıkarılan bazı karantina kuralları ile alay edilmesinin ya da o yaş kişilerin sosyal hayattan tamamen uzaklaşması için çaba sarfedilmesinin temelinde yatan itkide budur. Aslında pandemi şartlarında sağlık açısından en fazla ağır vaka ve ölüm sayısı bu grupta olduğu için yapılan planlama ve önlem çabaları, sadece bu yaş grubu hastaymış gibi düşünülmesine ve davranılmasına yol açmış ve bu gruba zorbalıklar uygulanmıştır. Oysa bizim toplumlumuzda yaşlılara saygı, hürmet, yardım ve dayanışma gibi değerler mevcutken, bir bankta oturan yaşlıların üstüne su atmak ve bunu sosyal medyada yayınlarak linç kültürü oluşturmak gibi durumlar bu yapılan zorbalıklara örnek olmuştur. Öte yandan eğitim ve öğretim en temelde bir talim ve terbiye işidir. Uzaktan eğitimle gerekli bilginin kısaltılmış sürelerde, sıkıştırılmış olarak öğretilmesi talim kısmında sorun çıkarmayabilir, hatta belki daha başarılı bile olabilir, ancak terbiye konusundaki eksikliği göz ardı edilmemelidir. Okulsuz eğitim aslında önemli bir sorun gibi görünmektedir. Burada bilgi konusunda değil belki ama uyum, davranış, iletişim, konuşmada ve yazmada üslup, arkadaşlık kurma, sosyal yönler ve görgü kazanımları açısından sorunlar oluşacaktır. Usta-çırak ilişkisinde çırak hiçbir şey yapmadan, uzun bir süre ustasını gözlemler ve burada işin ortaya çıkışından çok süreci öğrenir. Ustanın yaptığı işin aynısını hatta daha güzelini bir çırak kolaylıkla öğrenebilir ancak zanaatkâr olmak sadece bilgi işi değil, aynı zamanda bir tavır işi, görerek öğrenme işidir. Elbette ki bu süreç geçicidir ve karamsar bir tablo çizmek için henüz çok erkendir. İnsan zaten bu yeni süreçte, sınırları çizilmiş bu dünyada yeterince kaygı altındadır. Onu geleceğe yönelik korkutmanın bir anlamı yoktur. Ancak özellikle sosyal bilimciler işin bu boyutunu görmek, göstermek ve bunlara önlemler alınması için dikkat çekmek zorundadır. Bu anlamda insanın ruh durumunu ele alan psikoloji, toplumu ele alan sosyoloji ve varlığın tüm alanlarına bütünüyle bakabilecek bir göz olarak felsefe alanıyla ilgilenen uzmanlara çok büyük iş düşmektedir.

Kaynaklar

AGAMBEN, Giorgio, (2020), “Covid-19 Tartışmasına Dair Yazılar”, *Çivisi Çıkan Dünya*, (Derleyen Erkan Ünal), İstanbul: Runik Kitap.

BADIOU, Alain, (2020), “Salgın Durumuna Dair”, *Çivisi Çıkan Dünya*, (Derleyen Erkan Ünal), İstanbul: Runik Kitap.

BARRETT, William, (2016), *İrrasyonel İnsan-Varoluşçuluk Üzerine Bir İnceleme*, (Çev. Salih Özer), Ankara: Hece Yayınları.

BAYKENT, Sinan, (2020), “Kara Veba’dan “Kovid-19” virüsüne: Salgınlar dünya siyasi tarihini nasıl şekillendiriyor?” (Independent köşe yazısı) Erişim Adresi: <https://www.indyurk.com/>, Erişim Tarihi: 01.10.2020.

BOCCACCIO, Giovanni, (2002), *Decameron* (1.Cilt), (Çev. Rekin Teksoy), İstanbul, Oğlak Yayıncılık.

BUTLER, Judith, (2020), “Kapitalizmin Sınırları Var”, *Çivisi Çıkan Dünya*, (Derleyen Erkan Ünal), İstanbul: Runik Kitap.

CAMUS, Albert, (2011), *Veba*, (Çev. Nedret Tanyolaç Öztokat), İstanbul: Can Yayınları.

ÇALIŞ, Ayten, (2020), “COVID-19’UN İNSANLIĞI YÜZLEŞTİRDİĞİ TEMEL SORU: KURGUSAL DÜNYAYA TAM BİR TESLİMİYET Mİ, ETİK DÜZLEME DÖNÜŞ MÜ?”, *Tasav*, Erişim Adresi: https://www.tasav.org/images/Covid/Ayten_ALL.pdf, Erişim Tarihi:04.12.2020.

DAVIS, Mike,(2020), “Wuhan’dan Alınacak Dersler”, *Çivisi Çıkan Dünya*, (Derleyen Erkan Ünal), İstanbul: Runik Kitap.

ERDEM, İzzet, (2020), Koronavirüse (Covid-19) karşı Türkiye’nin karantina ve tedbir politikaları. *Turkish Studies*, 15(4), 377-388. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.43703>

HOBBS, Thomas, (2007), *Leviathan*, (Çev. Semih Lim), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

LATOUR, Bruno, (2020), “Bu bir Kostümlü prova mı?”, *Çivisi Çıkan Dünya*, (Derleyen Erkan Ünal), İstanbul: Runik Kitap.

LOCKE, John, (2013), *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*, (Çev. Vehbi Hacıkadiroğlu), İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.

ÖRNEK BÜKEN, Nüket, (2020), “COVID 19 Pandemisi ve Etik Konular”, *Sağlık ve Toplum Özel Sayı*, Temmuz-2020.

PLATON, (2002), *Devlet*, (Çev. Sabahattin Eyuboğlu- M. Ali Cimcoz), İstanbul: Remzi Kitabevi.

SCHELER, Max, (1998), *İnsanın Kosmostaki Yeri*, (Giriş ve Çeviri Harun Tepe), Ankara: Ayrıç Yayınevi.

SOLTY, Ingar, (2020), “Biyo-Ekonomik Pandemi ve Batılı İşçi Sınıfları”, *Çivisi Çıkan Dünya*, (Derleyen Erkan Ünal), İstanbul: Runik Kitap.

TUNA UYSAL, Meyrem, TAN EREN, Gizem, (2020). “COVID-19 salgın sürecinde sosyal medyada yaşlılara yönelik ayrımcılık: Twitter örneği”. *Turkish Studies*, 15(4), 1147-1162. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44396>.

ÜSTÜN, Çağatay, ÖZÇİFTÇİ, Sevil, (2020), COVID-19 Pandemisinin Sosyal Yaşam ve Etik Düzlem Üzerine Etkileri: Bir Değerlendirme Çalışması, *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi*, Volume 25, Issue Special Issue on COVID 19 Year 2020, Volume 25 , Issue Special Issue on COVID 19, Pages 142-153.

ŽIŽEK, Slavoj, (2020),”Gözetlemek ve Cezalandırmak mı? Evet, Lütfen!”, *Çivisi Çıkan Dünya*, (Derleyen Erkan Ünal), İstanbul: Runik Kitap.